

DOI: 10.11649/sfps.2017.006

Aleksander Kiklewicz

(Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie)

Walencja rosyjskich czasowników mentalnych w świetle składni eksplikacyjnej*

1. Wstęp

Czasowniki mentalne czy też czasowniki działalności intelektualnej (Бабенко, 2002, s. 165 i n.) stanowią jedną z klas tematycznych czasowników rosyjskich. Choć wewnątrz tej kategorii istnieją poszczególne podklasy – z semantyką postrzegania, rozumienia, poznania, myślenia, porównania, wyboru, decyzji/postanowienia, przypuszczenia/wyobrażenia, określenia i weryfikacji – to jednak dla wszystkich tych czasowników jest charakterystyczne, że są nazwami stanów, procesów i czynności mentalnych, tzn. z udziałem wyższych funkcji działalności nerwowej.

* Prezentowany artykuł został przygotowany w ramach realizacji projektu naukowo-badawczego „Właściwości składniowe czasowników jako baza ich zintegrowanego opisu leksykograficznego (w perspektywie konfrontacji polsko-bułgarsko-rosyjskiej)” przyznanego na lata 2014–2017 przez Narodowe Centrum Nauki RP (nr grantu: 2013/11/B/HS2/03116).

Badanie tych jednostek może skupiać się na ich strukturze składnikowej, jak np. w pracy M. Danielewiczowej (2002). W niniejszym artykule czasowniki mentalne zostaną opisane w świetle semantyki syntaktycznej i kontekstowej, jak to określa L. M. Wasiliew (Васильев, 1990, s. 20; zob. też: Кобозева, 2000, s. 62), a mianowicie z punktu widzenia teorii walencji. Obiektem opisu będą wynikające ze znaczenia czasownika wymogi pozycyjne, tzn. dotyczące partycypantów sytuacji stanu, procesu lub czynności mentalnej. Ten model lingwistyczny nie dąży do wyeksponowania tego, jakie cechy dystynktywne są zakodowane w nazwanym przez czasownik pojęciu leksykalnym, lecz do wykazania pojęć towarzyszących mu w strukturze jednostek komunikacyjnych, czyli wypowiedzi. Ujęcie takie kooperuje z założeniami lingwistyki funkcjonalnej. Należy przypomnieć zdanie jednego z czołowych badaczy tego nurtu, S. Dika (1983, s. 10 i n.), który pisze, że w gramatyce funkcjonalnej unika się zarówno reguł transformacyjnych (dotyczących struktury formalno-gramatycznej zdania), jak i analizy leksykonu w terminach teorii składników semantycznych.

U podstaw teoretycznych niniejszego badania leży model składni eksplikacyjnej, którego twórcą w językoznawstwie polskim był S. Karolak (2002). Do opisu języków słowiańskich składnię eksplikacyjną zastosowano w wielu publikacjach monograficznych i artykułach, zob. m.in. Banasiak (2010); Kiklewicz i Korytkowska (2010, 2012, 2013a, 2013b); Korytkowska (1992); Korytkowska i Kiklewicz (2013); Korytkowska i Małdziewa (2002); Korytkowska i Mazurkiewicz-Sułkowska (2014); Николовска (2012); Papierz (2013); Zatorska (2013) i in.

2. Modele eksplikacyjne

W zakresie rosyjskich czasowników mentalnych występują jednostki reprezentujące struktury propozycjonalne trzech typów: jedno-, dwu- i trzyargumentowe. Konstrukcje zdaniowe tych trzech typów zostaną opisane osobno, z tym że charakter opisu będzie ujednolicony. W pierwszej kolejności zostaną podzielone konstrukcje diatezy podstawowej i diatezy pochodnej. Diateza podstawowa, czyli aktywna, polega na realizacji agenta działalności mentalnej (lub stanu mentalnego) w pozycji podmiotu, podczas gdy diateza pochodna, a mianowicie afektywna, realizuje się (przeważnie) za pomocą czasowników zwrotnych – konstrukcja składniowa w tym przypadku przewiduje miejsce subiekta mentalnego w pozycji dopełnienia, a formą jego leksykalizacji jest rzeczownik (bądź też grupa nominalna) w celowniku, por.

- (1) *я вижу – мне видится*
- (2) *он верит – ему верится*
- (3) *мы представляем – нам представляется*

Na trzecim etapie opisu uwzględnia się schematy eksplikacyjne, czyli formy gramatyzacji struktur propozycjonalnych – realizacji poszczególnych argumentów w postaci wykładników gramatycznych o określonej przynależności do kategorii gramatycznych, takich jak *N, NV, VI, V* i in. Stosowane w tym celu symbole zostały m.in. zdefiniowane w publikacji: Kiklewicz i Korytkowska (2010, s. 23 i n.).

Schematy eksplikacyjne z kolei dopuszczają różne możliwości formalnego wypełnienia określonych pozycji argumentowych – chodzi o formy gramatyczne, zarówno syntetyczne, fleksyjne, jak i analityczne. Ten ostatni poziom opisu reprezentowany jest przez schematy zdaniowe. W poszczególnych pozycjach możliwa jest alternacja gramatyczna, czyli występowanie w tej samej pozycji różnych form kategorii przypadku oraz różnych konstrukcji przyimkowo-rzeczownikowych. Alternacja dotyczy także wypełnienia lub niewypełnienia pozycji zapowiedników zespolenia oraz spójników. Niżej przytoczono kilka wybranych przykładów alternacji gramatycznej wspomnianych typów:

- (4) $V N_{nom} N_{acc} / V N_{nom} Prep N_{loc} / V N_{nom} Prep N_{acc}$
Он вспомнил о полевых работах.
Он вспомнил про полевые работы.
Я вспомнил твою улыбку.
- (5) $V N_{nom} (Pron) Con V... / V N_{nom} V...$
Дума итожит (то), как год прожит.
Костырченко итожит: «Вольно или невольно они перешли грань дозволенного».

W kolejnych sekcjach artykułu zaprezentuję opracowany materiał językowy z uwzględnieniem przedstawionych wyżej typów jego kategoryzacji z wyjątkiem schematów zdaniowych, które nie zostaną tu przedstawione ani omówione ze względu na ograniczoną objętość artykułu.

2.1. Czasowniki jednoargumentowe

W całym materiale występują tylko cztery czasowniki mentalne, na których ufundowane są jednoargumentowe struktury propozycjonalne. Oto lista tych jednostek: *доучиваться/доучиться, забываются₂/забыться₂, одуматься, опомниться*. Ponieważ są to struktury wręcz elementarne, jedyne otwarte miejsce argumentowe jest wypełnione we wszystkich przypadkach przez grupę

nominalną ze znaczeniem subiektu działalności mentalnej / stanu mentalnego, przy czym bazowy rzeczownik lub zaimek występują w formie mianownika.

V N_x

- (6) *Новоиспеченный депутат-казак Гаврилюк спешно доучивается.*
- (7) *Какой процент студентов не доучивается в академии?*
- (8) *Правда, теперь он доучивается.*
- (9) *Лейтенант забылся, осязая глазами только еду.*
- (10) *Он уткнулся в подушку и забылся.*
- (11) *Привстал – и сел. Одумался.*
- (12) *Юный хоккеист Чемоданов много возомнил о себе и бросил учёбу. Затем одумался.*
- (13) *Я поймал на себе Тимошин любопытный взгляд и опомнился.*
- (14) *Алёша мигом опомнился.*

Konstrukcje tego typu, ze względu na swój elementarny charakter, nie wymagają specjalnego komentarza. Można zaznaczyć, że czasowniki te wyrażają wiedzę, poznanie i procesy myślowe, nie przewidując diatezy afektywnej, czyli przeniesienia subiektu mentalnego w pozycję dopełnienia:

- (15) **Мне одумалось.*
- (16) **Ивану забылось.*
- (17) **Девушке опомнилось.*

Diateza afektywna najczęściej możliwa jest dzięki transpozycji – utworzeniu formy zwrotnej. W tym przypadku nie jest to możliwe, jako że forma zwrotna czasownika jest już zarezerwowana dla diatezy podstawowej i wymaga obecności grupy nominalnej w mianowniku.

2.2. Czasowniki dwuargumentowe

Czasowniki dwuargumentowe tworzą największą klasę – w zgromadzonym materiale występuje 320 jednostek, co stanowi prawie 87%. Struktura propozycjonalna w tym przypadku wygląda na najbardziej odpowiadającą strukturze stanów i czynności mentalnych: aktywny podmiot przeżywa pewien stan, dokonuje pewnych operacji myślowych, którego/których przedmiotem jest jakiś stan rzeczy, co znajduje wyraz w notacji struktury propozycjonalnej: $P(x, q)$, gdzie x jest argumentem przedmiotowym, a q – argumentem propozycjonalnym. Fakt, że drugi argument przy predykacie mentalnym ma charakter propozycjonalny, ma znaczenie kluczowe, gdyż wskazuje na przynależność czasowników mentalnych do

klasy predykatów drugiego (czy też wyższego) rzędu, tzn. takich, które wymagają obecności zależnych od nich propozycji. Odzwierciedla to specyficzną intencjonalność sfery stanów i czynności mentalnych, pozwalając oddzielić je np. od czynności fizycznych, których kategoryzacja realizuje się według innego modelu: $P(x, y)$ lub $P(x, y, z)$, czyli z udziałem co najmniej dwóch argumentów przedmiotowych. Stany i czynności mentalne nie stanowią relacji między osobą a rzeczą – intencjonalne (w duchu fenomenologii) nastawienie podmiotu dotyczy stanów rzeczy (zdarzeń, sytuacji, sekwencji zdarzeń itd.). Znalazło to wyraz w opracowaniach leksykograficznych, m.in. w „Słowniku syntaktyczno-generatywny czasowników polskich” pod redakcją K. Polańskiego (1980–1992) czy w „Praktycznym słowniku łączliwości składniowej czasowników polskich” S. Mędaka (2005).

Inne stanowisko zajmują badacze moskiewskiej grupy badawczej, prowadzonej przez J. D. Apresjana. Struktura semantyczna czasowników mentalnych jest tam traktowana z uwzględnieniem ich łączliwości formalno-gramatycznej, w szczególności związku rzędu. Dlatego np. definicja czasownika *воображать* w „Aktywnym słowniku języka rosyjskiego” pod redakcją Apresjana (Апресян, 2014, s. 244) zawiera dysjunkcję:

- (18) *ВООБРАЖАТЬ ‘в сознании человека А1 есть образ объекта А2 или ситуации А2, которых нет в реальном мире или которые он не воспринимает в данный момент’*

W podobny sposób „Słownik syntaktyczno-semantyczny czasowników polskich” M. Kawki (1980) w przypadku czasowników mentalnych odnotowuje jedynie leksykalne formy wypełnienia pozycji zależnych od czasowników, np.

wiedzieć o wypadku
wiedzieć od Piotra
wiedzieć z gazet

Wspominany autor nie notuje jednak użycie czasowników mentalnych ze zdaniem zależnym, takich jak np.

wiedzieć, gdzie jest Jan / kto przyjedzie / że będzie koncert itd.

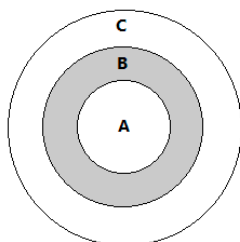
Model składni eksplikacyjnej nie akceptuje takiego rozwiązania, które przewiduje – na zasadzie dysjunkcji – wymiennosc argumentu przedmiotowego i propozycjonalnego w pozycji dopełnienia, a w zdaniach typu (przykład Apresjana):

- (19) *Он воображал себя ученым с мировым именем*

nie występuje „obraz obiektu”, jak należałoby to potraktować zgodnie z definicją Apresjana, lecz obraz sytuacji, na co jednoznacznie, jak wydaje się, wskazuje możliwość parafrazy:

(20) *Он воображал (себе), что он является ученым с мировым именем.*

Podstawowa struktura propozycjonalna $P(x, q)$ realizuje się w zespole schematów zdaniowych, które ogólnie można podzielić na trzy poziomy – w zależności od specyfikacji informacji o przedmiocie stanu/czynności mentalnej.

I tak poziom (A) reprezentują konstrukcje składniowe, w których strukturze jest obecny wykładnik predykatu propozycji zależnej. Może być to czasownik osobowy (orzeczenie) lub odczasownikowy rzeczownik abstrakcyjny, a także nieokreślona forma czasownika, por.

- (21) *Он воображает, что может обойтись без других людей.*
- (22) *Израиль воображает победу над нами.*
- (23) *Она воображает свое будущее в виде головокружительного полета.*
- (24) *Она воображает свое будущее как головокружительный полет.*

Drugi poziom (B) jest reprezentowany przez konstrukcje, w których argument propozycjonalny został skompresowany w postaci argumentu przedmiotowego (w strukturze propozycji zależnej) – formalnie stosuje się do niego symbol N_{ap} , zob. ilustracje:

- (25) *Я воображаю южные ландшафты.*
- (26) *Я вообразил себе молодого Фаддея.*

Wreszcie występują też frazy zdaniowe (na poziomie C) o najmniejszym, a właściwie zerowym stopniu specyfikacji argumentu propozycjonalnego, czyli takie, w których ta pozycja nie została zrealizowana.

- (27) *Я не делаю никаких выводов – я только воображаю.*

Na zamieszczonym wyżej schemacie poziom B został celowo wyróżniony (poprzez cieniowanie). Oznacza to, że konstrukcje tego typu mogą zostać potraktowane (szczególnie w świetle fenomenologicznych założeń współczesnej lingwistyki kognitywnej) jako ba z owe, czyli w sposób najbardziej optymalny odzwierciedlające postrzeganie stanów, procesów i czynności mentalnych.

Aktywność intelektualna podmiotów najczęściej nie jest skierowana na cały zakres sytuacji (a także zdarzenia, stanu rzeczy), lecz na wybrany jej fragment. Na przykład człowiek zastanawia się nad tym, że południowe krajobrazy wyglądają tak a tak, ale przy tym w centrum jego uwagi znajduje się fragment przestrzeni – południowe krajobrazy. Dlatego zdania typu (25), w których pozycję prawego kolokatu zajmuje rzeczownik (w przypadku zależnym), wydają się nam bardziej naturalne, obiegowe niż zdania złożone, por.

- (28) *Я воображаю себе, как выглядят южные ландшафты.*
- (29) *Я воображаю себе, что южные ландшафты выглядят романтично и экзотично.*
- (30) *Я воображаю о южных ландшафтах, что они выглядят романтично и заманчиво.*
- (31) *Я воображаю себе, что они выглядят романтично и заманчиво – южные ландшафты.*

Tym można tłumaczyć fakt, że słowniki w przypadku definicji czasowników mentalnych przeważnie przytaczają ilustracje z zależnym rzeczownikiem i prawie nie zauważają istnienia odmian ze zdaniem zależnym w pozycji *q*. Za przykład może posłużyć hasło „wyobrażać” w „Słowniku podstawowym języka polskiego dla cudzoziemców” (Bartnicka & Sinielnikoff, 1978, s. 291):

- (32) *Wyobrażałam sobie inaczej twój dom.*
- (33) *Nie mogę sobie wyobrazić naszego rozstania.*

Czytelnik nie otrzymuje w ten sposób obiektywnej informacji lingwistycznej o tym, że czasownik ten funkcjonuje także w zdaniu złożonym, np.

- (34) *Wyobrażałam sobie, że twój dom wygląda inaczej.*

W zakresie czasowników dwuargumentowych występuje największa liczba form ich reprezentacji formalno-gramatycznej. Wyodrębniono kilkanaście schematów eksplikacyjnych, które przedstawię poniżej, dodatkowo uwzględniając jednostki leksykalne, które dopuszczają taki rodzaj gramatyzacji, a także właściwe im schematy zdaniowe.

2.2.1. Czasowniki dwuargumentowe: konstrukcje diatezy aktywnej

1) $V_{N_x}, V_q \dots$

Jest to najbardziej pełna, dyskretna forma formalno-gramatycznej realizacji struktury semantycznej zdania: argument propozycjonalny występuje w formie zdania zależnego, a mianowicie dopełnieniowego, np. *Мы внушили себе,*

что Россия – это враг; Затем композитор додумался, что длиться песня будет тоже пять минут; Я запрограммировал, куда по этой тропинке что расставить; Он мудрит, куда делись деньги 100%-ников; Я оспаривал, что ремонт моста за счет владыки – обычное дело.

Ten schemat eksplikacyjny jest dopuszczalny w konstrukcjach większości czasowników mentalnych – został odnotowany w przypadku 217 jednostek. Stanowi to prawie 84% wszystkich czasowników dwuargumentowych w konstrukcjach diatezy aktywnej. Wobec takiego stanu rzeczy warto przytoczyć te czasowniki, które nie pozwalają na dyskretną realizację argumentu propozycjonalnego. Są to jednostki (w liczbie 42): *абстрагировать*₁, *верить*₂, *генерализировать*, *дедуцировать*₁, *доучивать/доучить*, *думать*₃, *забывать*₂/*забыть*₂, *калькулировать*, *классифицировать*₁, *комбинировать*, *намедитироваться*, *намереваться/намериться*, *охладевать/охладеть*, *ориентироваться*₂, *передумать*₂/*передумать*₂, *пересчитывать*₂/*пересчитать*₂, *пересчитать*₃, *переучиваться*₁/*переучиться*₁, *переучиваться*₂/*переучиться*₂, *поверить*₂, *подумывать*₂/*подумать*₂, *понимать*₃/*понять*₃, *порешать*₁, *порешать*₂, *проклассифицировать*, *проникать/проникнуть*, *раздумывать*₁/*раздумать*₁, *разуметь*₃, *разучиваться/разучиться*, *расклассифицировать*₁, *распутывать/распутать*, *скомбинировать*, *собираться/собраться*, *созерцать*, *сориентироваться*₂, *составлять/составить*, *сочинять*₂/*сочинить*₂, *спекулировать*, *углубляться/углубиться*, *удумывать/удумать*, *узнавать*₂/*узнать*₂, *умствовать*. Przyczyny blokowania pozycji drugiego argumentu dla zdania złożonego (dopełnieniowego) mają charakter semantyczny. Po pierwsze, niektóre z wymienionych wyżej czasowników są pochodne – powstały na skutek derywacji semantycznej (metaforycznej), np. czasowniki *углубляться/углубиться* i *проникать/проникнуть*. Można więc przypuszczać, że historia derywacyjna tych słów (swoista „pamięć” o pierwszym, konkretnym znaczeniu) uniemożliwia zbudowanie konstrukcji zdania złożonego: konstrukcja taka nie jest właściwa tym czasownikom w znaczeniu podstawowym.

Za drugą przyczynę należy uznać specyficzną semantykę podklasy czasowników planowania, przewidywania itp. (*составлять/составить*, *сочинять*₂/*сочинить*₂, *собираться/собраться* i in.) – nazywają one czynności kreatywne, których rezultat możliwy jest w przyszłości. Najczęściej w pozycji drugiego argumentu przy takich predykatkach występuje infinityw.

Nie sprzyja rozwiniętej formie konstrukcji zdaniowej także przynależność czasownika do klasy nazw określania oraz rozwiązania, czyli nazw operacji myślowych, których obiektem są kategorie pojęciowe: *генерализировать*, *деду-*

*цировать*₁, *калькулировать*, *классифицировать*₁, *порешать*₁, *порешать*₂, *проклассифицировать*, *расклассифицировать*₁, *распутывать/распутать*, *скомбинировать* i in. Zdanie zależne w pozycji argumentu propozycjonalnego w takiej strukturze semantycznej także nie jest przewidywane.

Istnieje pewien zespół schematów eksplikacyjnych stanowiących transformację schematu podstawowego, a mianowicie taką, która zachodzi na skutek rozszczepienia argumentu propozycjonalnego. W tym przypadku argument propozycjonalny jest w strukturze frazy zdaniowej reprezentowany przez dwa syntaktemy (dwa składniki syntaktyczne), które mogą być skategoryzowane na różne sposoby.

2) $V N_x V_q \dots V_q \dots$

Przykłady: *Из того, что было на лекции, он только помнил, что профессор рассказывал о традиционной китайской культуре лотосов* [= Он только помнил, что на лекции профессор рассказывал о традиционной китайской культуре лотосов].

Часовники: *помнить*.

3) $V N_x V_q NV_q$

Przykłady: *О том, что было на лекции, он только помнил голос преподавателя*.

Часовники: *помнить*.

4) $V N_x V_q Adj_q$

Przykłady: *Я считаю глупым то, что он сделал*.

Часовники: *считать, посчитать*.

5) $V N_x NV_q V_q \dots$

Przykłady: *О лекции он только помнил, что профессор рассказывал о традиционной китайской культуре лотосов; О цене мнит, что станут они без подписи ефимков слишком в тысячу; В том, что было изображено на картине, она распознала намек; Он утверждает о новых технологиях, что они будут более безопасными*.

Часовники: *мнить, помнить, распознать, утверждать*.

6) $V N_x N_{aq} V_q \dots$

Przykłady: *Я воображаю о южных ландшафтах, что они выглядят романтично и заманчиво; Она вызнала о нем, что живет он один в большом доме; Он думает о детях, что они эгоистичны*.

Czasowniki (11 jednostek): *воображать, вызнать, думать₂, навывдумывать, надумывать/надумать₂, ожидать, передумывать/передумать₁, повывдумывать, помнить, утверждать/утвердить*.

Następną grupę konstrukcji zdaniową tworzą takie, w których argument propozycjonalny występuje w formie skondensowanej, ale pozostaje wykładnik predykatu tej propozycji – w postaci rzeczownika abstrakcyjnego (w szczególności dewerbatywu), bezokolicznika lub przymiotnika. Oto wykaz tej grupy schematów eksplikacyjnych.

7) V N_x, NV_q ...

Przykłady: *Он с ужасом воспринимает отказ Афин от совместной позиции Евросоюза; Я вспомнил твою улыбку; Мы сами выбираем свой путь; Фирма ждет уступок*.

Czasowniki: *вспоминать/вспомнить, вскрывать/вскрыть, выбирать/выбрать, выдумывать/выдумать, вымышлять/вымыслить, высчитывать/высчитать* i in. (razem 238 jednostek).

8) V N_x, VI_q ...

Przykłady: *Один раз даже его лошадь вздумала бить задом; Воевода вымыслил закрутить дело; Когда-то я задумал сделать новый трюк*.

Czasowniki: *вздумать, вымышлять/вымыслить, выучиваться/выучиться, грезить, догадываться/догадаться, додумываться/додуматься, думать₃, забывать₁/забыть₁, задумывать/задумать* i in. (razem 34 jednostki).

9) V N_x, Adj_q ...

Przykłady: *Сколько нового он передумал!*

Czasowniki: *передумывать/передумать*.

W zdaniach, w których argument propozycjonalny jest zredukowany do grupy nominalnej bądź grupy werbalnej bez czasownika osobowego, także może zachodzić zjawisko rozszczepienia tego argumentu. Możliwe są różne konfiguracje predyktorów, co znajduje wyraz w wielości form formalnej reprezentacji struktury semantycznej zdania. Niżej przedstawiono wszystkie odnotowane w materiale rosyjskim schematy eksplikacyjne tego rodzaju.

10) V N_x, NV_q NV_q ...

Przykłady: *В качестве потенциальной сферы применения своей технологии они видят медицину; Она воображает свое будущее как головокружительный полет; Он думает о войне как о проявлении безнравственности; О данном событии он знает все подробности*.

Часовники (18 jednostek): *видеть, воображать/вообразить, думать₂, знать, объяснять/объяснить, отрицать, полагать, помнить, посчитать, считать* i in.

11) V N_x, NV_{q, q}

Przykłady: *Я колебался между признанием и умолчанием; Я какое-то время поколебался между работой и ее предложением.*

Часовники: *колебаться, поколебаться.*

12) V N_x, NV_q Adj_q

Przykłady: *Я считаю наше собеседование законченным; Он думает об учебе только хорошее; Это направление он признает приоритетным.*

Часовники (9 jednostek): *думать₂, находить/найти, оценивать/оценить, передумывать/передумать₁, полагать, посчитать, признавать₁/признать₁, рассматривать/рассмотреть, считать.*

13) V N_x, VI_q NV_q

Przykłady: *Он посчитал преступлением уничтожить живое; Распоряжаться и получать роялти они посчитали излишеством.*

Часовники: *посчитать, считать.*

14) V N_x, VI_q Adj_q...

Przykłady: *Он посчитал возможным сделать это публично; Мы считали необходимым вернуться к этому вопросу.*

Часовники: *посчитать, считать.*

15) V N_x, N_{aq} NV_q...

Przykłady: *Он мнит себя венцом умственного совершенства; Он наметил Веру в жертвы; Житель нашей области, по словам служивых, что-то намудрил с декларацией; Власть ожидает от предпринимателей новых инициатив; Он планирует конфеты к хранению.*

Часовники (19 jednostek): *воображать/вообразить, замечать/заметить, мнить, намечать/наметить, намудрить, ожидать, планировать, подозревать, полагать, помнить, улавливать/уловить* i in.

16) V N_x, NV_q N_{aq}...

Przykłady: *Он признает за собой их авторство; Мы должны будем признать в специальном термине куда большее содержание; В его движениях она распознала иностранца; Я представил память в виде сегрегатора.*

Часовники: *представлять/представить, признавать₁/признать₁, распознавать/распознать.*

17) V N_x, N_{aq} Adj_q...

Przykłady: *Он мнит себя таковым; Я нахожу отца и мать похожими друг на друга; В какой-то момент он посчитал себя бессмертным; Он рассматривает этот текст как экстремистский.*

Czasowniki: *мнить, находить/найти, посчитать, принимать₂/принять₂, рассматривать/рассмотреть, считать.*

18) V N_x, N_{aq} Adv_q...

Przykłady: *Он много о себе воображает; Он оценивает себя положительно.*

Czasowniki: *воображать/вообразить, оценивать/оценить.*

Kolejną klasę tworzą schematy eksplikacyjne o jeszcze większym nasileniu kompresji strukturalnej, a mianowicie takie, które nie zawierają form leksykalnych reprezentujących funkcje predykatywne в структуре пропозиции zależnej.

19) V N_x, N_{aq} Ø_q

Przykłady: *Он вздумался в прочитанный документ; Иван верит брату; С яростью она вздумала о немцах; Мария ждет денег; Вы едва ли не заблуждаетесь насчет Дмитревского; Он занимается фотонами; Рекламодатель интересуется аудиторией в возрасте от 25 до 50 лет.*

Czasowniki (141 jednostek): *вздумать, выбирать/выбрать, заблуждаться, замечаться, отвлекаться/отвлечься, оценивать/оценить, повспоминать, предчувствовать, решаться/решиться, смекать/смекнуть, судить i in.*

20) V N_x, N_{aq} N_{aq} Ø_q

Przykłady: *Некоторые арабские государства видят Израиль в качестве/ как потенциального партнера в борьбе с Ираном; Ребенок воображает себя собакой; Он думает о вещах как о живых людях; Он ждет от нас денег; Таня определила его как особь мужского пола; Он полагает Михаила прямым наследником Салтыкова-Щедрина.*

Czasowniki (14 jednostek): *определять/определить, отрицать, полагать, помнить, признавать₁/признать₁, распознавать/распознать, рассматривать/рассмотреть, сконцентрироваться, считать i in.*

Ostatni typ konstrukcyjny jest reprezentowany przez jeden schemat eksplikacyjny, w którym występuje tylko jedna wypełniona pozycja argumentowa – subiekту stanu mentalnego czynności mentalnej.

21) V N_x, Ø_q

Przykłady: *(Я ничего не делаю), только постоянно жду; Люди всегда заблуждались и будут заблуждаться; Старик живёт, забывает, выздо-*

равливает; Я прочитал их и задумался; Извините, я отвлёкся; Он часто передумывает.

Czasowniki (137 jednostek): *отвлекаться/отвлечься, отбирать/отобрать, отгадывать/отгадать, планировать, познавать, понавыдумывать, пофантазировать, предвидеть, предполагать/предположить* i in.

2.2.2. Czasowniki dwuargumentowe: konstrukcje diatezy afektywnej

W przypadku diatezy afektywnej, jak już zaznaczono, członek zdaniowy ze znaczeniem subiektu stanu mentalnego znajduje się w pozycji dopełnienia i jest najczęściej wyrażany rzeczownikiem w celowniku. Dla większości czasowników mentalnych diateza afektywna ma status pochodny: są to czasowniki zwrotne, utworzone na bazie czasowników niezwrotnych, np. *видеться* < *видеть*, *представляться* < *представлять*, *думаться* < *думать* i in. Istnieje jednak także grupa czasowników (zwrotnych lub niezwrotnych), dla których diateza afektywna ma charakter podstawowy, np. *казаться, мерещиться, чудиться, сниться, мешать* i in. Oto lista wszystkich czasowników mentalnych, które przewidują realizację argumentu *x* poza pozycją podmiotu gramatycznego: *ассоциироваться, вериться, вздуматься, видеться, воображаться/вообразиться, вразумлять/вразумить, вспоминаться/вспомниться, выясняться/выясниться, грезиться, доходить₂/дойти₂, думаться₁, думаться₂, думаться₃, забываться₁, забыться₁, задумываться₂, задуматься₂, заинтересовываться/заинтересовать, заинтриговать, занимать, запоминаться/запомниться, интересоваться, интриговать, казаться, медитироваться, мерещиться, мечтаться, мниться, напоминать/напомнить, озадачивать/озадачить, озарять/озарить, осенить, открываться/открыться, передумываться₁/передуматься₁, передумываться₂/передуматься₂, перепутываться/перепутаться, повериться, подсказывать/подсказать, подумываться₁/подуматься₁, подумываться₂/подуматься₂, позабываться/позабыться, показаться, померещиться, помечтаться, помниться, почудиться, предвидеться, предполагаться/предположиться, представляться/представиться, предчувствоваться, привидеться, пригрезиться, придумываться/придуматься, припоминаться/припомниться, присниться, размышляться/размыслиться, проясняться/проясниться, разяснять/разяснить, раскрываться₂/раскрыть₂, рисоваться, сдаваться/сдаться, смекаться/смекнуться, сниться, сочиняться/сочиниться, убеждать/убедить, чудиться* (65 jednostek). Podobnie jak w przypadku konstrukcji diatezy aktywnej,

czasowniki tej drugiej klasy realizują się w różnych konstrukcjach gramatycznych, różniących się m.in. ze względu na częstość występowania.

1) $V V_q \dots, N_x$

Przykłady: *Мне кажется, что он поступил правильно; Мне просто не верилось, что такое можно сочинить; Молдавским либералам вздумалось, что государство – их вотчина; Мне вспоминается, как во время войны офицер послал на смерть собственного сына; Меня заинтриговало то, что написано на книге.*

Czasowniki (34 jednostki): *вериться, вздуматься, видеться, заинтриговать, интересоваться, мниться, мечтать, повериться* i in.

2) $V V_q \dots, \emptyset_x$

Przykłady: *Выяснилось, что школьники могут приехать в Центр с учителем на несколько дней; Выяснилось, что левши зарабатывают меньше правшей; Выясняется, принадлежит ли женщина к группе риска; Забылось, что и впрямь ещё каких-нибудь полтора года назад этот город начинался как место поселения ссыльных; Сегодня уже забылось, что именно Бонч-Бруевич сразу же после прихода к власти большевиков возглавил первую службу безопасности советского режима; Неужели забылось, чем кончилось их первое возвращение.*

Czasownik: *выясняться/выясниться, забываться/забыться, позабыться.*

Wszystkie czasowniki, które dopuszczają realizację argumentu propozycjonalnego w formie zdania zależnego, zakładają także możliwość niewypełnienia pozycji agensa. Przykłady tego rodzaju są trywialne i występują także w zakresie diatezy aktywnej (dlatego nie uwzględniono tego rodzaju konstrukcji w naszym opisie). Odnotowałem trzy nieliczne przypadki niewypełnienia pozycji agensa z uwagi na fakt, że forma zdaniowa z wypełnioną pozycją agensa w ogóle tu nie występuje (**Выяснилось/забылось кому-либо, что...*). Należy zaznaczyć, że w niektórych przypadkach mimo obecności schematu eksplikacyjnego $V V_q \dots, N_x$ bezagentywne formy zdaniowe – z funkcjonalnego punktu widzenia – są bardziej typowe, rozpowszechnione; zob. konstrukcje z czasownikiem *представляться*:

- (35) *Представляется, что под характером ответственности следует понимать любые условия ответственности, кроме ее размера.*
- (36) *Представляется, что эту норму закона не следует толковать буквально.*

(37) *Представляется, что такие приросты вполне реальны на 22-летний период.*

3) $V V_q NV_q \dots, N_x$

Przykłady: То, что он сделал, кажется мне глупостью; То, что они предложили, показалось нам выдумкой.

Czasowniki: казаться, показаться.

4) $V NV_q V_q \dots, N_x$

Przykłady: Концерт этот запомнился нам тем, что Володя накануне сломал палец на ноге.

Czasowniki: запоминаться/запомниться.

5) $V V_q Adj_q \dots, N_x$

Przykłady: То, что он сделал, кажется мне глупым; То, что они предложили, показалось нам интересным.

Czasowniki: казаться, показаться.

6) $V N_{aq} V_q \dots, N_x$

Przykłady: Иванов запомнился нам только тем, что постоянно спорил с арбитром; Он заинтриговал меня тем, что выпустил новый вирусный ролик на «YouTube»; Некондиционный огурец интригует нас тем, что вдруг он бешеный.

Czasowniki: заинтриговать, запоминаться/запомниться, интриговать.

7) $V V_q N_{aq} \dots, N_x$

Przykłady: В некондиционном огурце интригует нас то, что он бешеный.

Czasowniki: заинтриговать, интриговать.

8) $V V_q Adj_q \dots, N_x$

Przykłady: То, что он сделал, кажется мне глупым; То, что они предложили, показалось нам интересным.

Czasowniki: казаться, показаться.

9) $V NV_q \dots, N_x$

Przykłady: Неделя в Приполярье запомнится участникам надолго; Олимпиада в Солт-Лейк-Сити запомнилась российским болельщикам надолго; Мне запомнилась фраза, которой он закончил свой рассказ.

Czasowniki (34 jednostek): верить, вздуматься, видеться, вспоминаться/вспомниться, грезиться, думать, запоминаться, интересоваться.

вать, озадачивать/озадачить, помечтаться, помниться, предвидеться, припоминаться/припомниться, размышляться і in.

10) V NV_q NV_q ..., N_x

Przykłady: Олимпиада запомнилась российским болельщикам как большой праздник; Карьера мечталась мне раем; Об этом мне мечталось как о свободе; Технологии заинтриговали его своей новизной.

Czasowniki (11 jednostek): видеться, заинтриговать, запоминаться/запомниться, казаться, мечтаться, мниться і in.

11) V NV_q Adj_q ..., N_x

Przykłady: Его поступок кажется мне глупым; Приоритетной нам видится более тесная увязка повестки дня Совета с актуальными вопросами мирового развития; Всё это воображается большим, величественным.

Czasowniki (6 jednostek): видеться, воображаться/вообразиться, казаться, мечтаться, мниться, показаться.

12) V VI_q ..., N_x

Przykłady: Нам предполагается широко использовать эти конструкции в системах линейного управления; Моей девице вздумалось права качать; Ему мечталось сесть в автобус и поехать в какой-нибудь ресторанчик в Тулон.

Czasowniki (11 jednostek): вздуматься, грузиться, думаться₃, задумываться₂/задуматься₂, мечтаться, мниться, передумываться₂/передуматься₂, подумываться₂/подуматься₂, помечтаться, предполагаться/предположиться, придумываться/придуматься.

Należy zaznaczyć, że obecność rzeczownika в przypadku zależnym (celowniku) nie jest в konstrukcjach tego typu ani obligatoryjna, ani charakterystyczna – в wielu z nich pozycja subiekту mentalnego nie jest zrealizowana. Na przykład jest to charakterystyczne dla czasownika предполагаться:

- (38) *Предполагается пересмотреть количество звёздочек отечественных отелей.*
- (39) *Тогда предполагалось отказаться от традиционной охраны границы везде.*
- (40) *На базе Министерства предполагалось сформировать сугубо штатское ведомство.*
- (41) *Изложенный подход предполагается использовать для разработки интеллектуальной информационно-поисковой системы.*

13) V NV_q ..., N_x N_{x part}

Przykłady: *Вероятно, у спящего Малинина так всё перепуталось в голове.*

Czasowniki: *перепутываться/перепутаться.*

14) V NV_q ..., N_{x part}

Przykłady: *Все модели мебели и названия фабрик перепутаются в голове.*

Czasowniki: *перепутываться/перепутаться.*

15) V N_{aq} NV_q ..., N_x

Przykłady: *Иванов запомнился нам только спорами с арбитром; Иванов запомнится нам как отличный игрок; Моя Австралия растаяла, показалась мне выдумкой.*

Czasowniki (7 jednostek): *заинтриговать, запоминаться/запомниться, интриговать, озадачивать/озадачить, казаться, показаться, чудиться.*

16) V NV_q N_{aq} ..., N_x

Przykłady: *В некондиционном огурец интригует нас его воздействие на организм.*

Czasowniki: *заинтриговать, интриговать, предчувствоваться.*

17) V N_{aq} Adj_q ..., N_x

Przykłady: *Отсюда земля кажется нам круглой; Она покажется ему странной; Галя мнилась ему недоступной.*

Czasowniki: *казаться, мниться, показаться.*

18) V N_{aq} Ø_q N_x

Przykłady: *Олег Шераль сразу заинтриговал читателя; Мне не верится в таких героев; Мне думалось и об Анне Андреевне; Белорусское село Семейво нас интригует; Ему подумалось об отце.*

Czasowniki (28 jednostek): *вериться, видеться, воображаться/вообразиться, вспоминаться/вспомниться, грезиться, думаться₁, заинтересовать, заинтриговать, запоминаться, мечтаться, мниться, открываться/открыться, повериться, представляться/представиться, предчувствоваться i in.*

19) V N_{aq} N_{aq} Ø_q N_x

Przykłady: *Иванов запомнился нам только своим костюмом; Владимир Кавсадзе, директор Тбилисского цирка, запомнился нам как друг артистов; Земля кажется нам адом; Мне виделся Валюн в новой куртке.*

Czasowniki (6 jednostek): *видеться, воображаться/вообразиться, запоминаться/запомниться, казаться, показаться, помниться.*

20) $V \emptyset_q, N_x$

Przykłady: *Ему всегда кажется; Мне не думается; Но все-таки мечта осуществилась, даже больше, чем ей мечталось; Да сначала хотел, а потом чего-то мне передумалось; Как-то так размыслилось.*

Czasowniki (8 jednostek): *думаться₁, казаться, мечтаться, мниться, передумываться₂/передуматься₂, помечтаться, размышляться/размыслиться, сочиняться/сочиниться.*

2.3. Czasowniki trzyargumentowe

Czasowniki trzyargumentowe w zakresie stanów i czynności mentalnych są spotykane dość rzadko – obejmują ok. 12% wszystkich opisanych jednostek. Przede wszystkim leksemy te występują w zakresie operacji myślowych dotyczących dwóch albo większej liczby kategorii pojęciowych, np. takich jak utożsamianie lub różnicowanie.

2.3.1. Klasa $P(x, q, r)$

1) $V N_x, V_q \dots, V_r \dots$

Przykłady: *То, как устроено наше пространственное мышление, он связывает с тем, как мы понимаем мир вокруг нас; Из того, как он себя вел, я заключил, что молодой человек – бывший офицер; Я тщательно отделяю то, что знаю теперь, от того, что знал когда-то.*

Czasowniki (13 jednostek): *абстрагировать₃, заключать/заклчить₂, мотивировать, отделять/отделить, отличать/отличить, отождествлять/отождествить, противопоставлять/противопоставить, различать₁/различить₁, разграничивать/разграничить* i in.

2) $V N_x, NV_q \dots, V_r \dots$

Przykłady: *Процесс подготовки и согласования смет он отличает от того, как осуществляется процедура инвентаризации; Он перепутал выполнение заказа с тем, как осуществляются поставки; Он связывает пространственное мышление с тем, как мы понимаем мир вокруг нас; Устройство государства он уподобляет тому, как устроено человеческое тело.*

Czasowniki (12 jednostek): *мешать, мотивировать, отделять/отделить, отличать/отличить, отождествлять/отождествить, перепуты-*

вать/перепутать, помешать, противопоставлять/противопоставить, разграничивать/разграничить i in.

3) $V N_x, V_q \dots, NV_r$

Przykłady: Он мешает то, что реально думает, с возможностями других; Журналист отождествил то, что делает правительство, с действиями Гитлера в 1939 году; То, как реализуется данный процесс, он противопоставляет функционированию динамических систем.

Czasowniki (14 jednostek): абстрагировать₃, заключать/заключить₂, мешать, мотивировать, отделять/отделить, отличать/отличить, отождествлять/отождествить, противопоставлять/противопоставить, различать₁/различить₁, разграничивать/разграничить i in.

4) $V N_x, V_q \dots, N_{ar} \emptyset_r$

Przykłady: Он отделяет то, что выполняет человек, от самого человека; Он отождествляет то, что происходит в природе, с человеком.

Czasowniki (8 jednostek): абстрагировать₃, отделять/отделить, отличать/отличить, отождествлять/отождествить, противопоставлять/противопоставить, различать₁/различить₁, разграничивать/разграничить i in.

5) $V N_x, V_q \dots, \emptyset_r$

Przykłady: Порошенко аргументировал то, что никого не будут забирать в армию с избирательных участков; Он обосновал то, что любая финансовая структура имеет пирамидальность; Он идентифицирует то, что происходит в стране.

Czasowniki (3 jednostki): аргументировать, обосновать, идентифицировать, отличать.

6) $V N_x, N_{aq} \emptyset_q, V_r \dots$

Przykłady: Он отделяет человека от того, что делается человеком; Он отождествляет человека с тем, что происходит в природе.

Czasowniki (8 jednostek): абстрагировать₃, отделять/отделить, отличать/отличить, отождествлять/отождествить, противопоставлять/противопоставить, различать₁/различить₁, разграничивать/разграничить i in.

7) $V N_x, NV_q \dots, NV_r \dots$

Przykłady: Большинство млекопитающих не отличают красный цвет от зелёного; Из понятия самоочевидности бытия мыслящего человеческого субъекта философ дедуцирует основные идеи; Он мотивирует свой отказ болезнью.

Czasowniki (14 jednostek): абстрагировать₃, дедуцировать₂, мотивировать, отделять/отделить, отождествлять/отождествить, понимать₂/понять₂, противопоставлять/противопоставить, разграничивать/разграничить, различать₁/различить₁ i in.

8) V N_x, NV_q, r (pl) ...

Przykłady: Он хорошо отличает образцы (друг от друга); Он уподобляет эти явления; Он объединил две теории; При этом он очень хорошо различает сложности жизни.

Czasowniki (13 jednostek): идентифицировать₁, мешать, объединять/объединить, отличать/отличить, отождествлять/отождествить, противопоставлять/противопоставить, разграничивать/разграничить, различать₁/различить₁ i in.

9) V N_x, NV_q ..., N_{ar} Ø_r

Przykłady: Он абстрагирует механизм машины от ее производителя; Бесконечные функции он противопоставляет объектам; Он связывает причины события с его участниками.

Czasowniki (8 jednostek): абстрагировать₃, отделять/отделить, отличать/отличить, отождествлять/отождествить, противопоставлять/противопоставить, различать₁/различить₁, разграничивать/разграничить, связывать/связать i in.

10) V N_x, N_{aq} Ø_q, NV_r ...

Przykłady: Он абстрагирует производителя от механизма машины; Объекты он противопоставляет неисчислимым процессам; Он связывает участников события с его последствиями.

Czasowniki (8 jednostek): абстрагировать₃, отделять/отделить, отличать/отличить, отождествлять/отождествить, противопоставлять/противопоставить, различать₁/различить₁, разграничивать/разграничить, связывать/связать i in.

11) V N_x, NV_q ..., Ø_r

Przykłady: Лингвисты отличают отношение заимствования; Он [странно] аргументирует свои утверждения; Я философски обосновал своё марксистское мировоззрение; Сотрудницы приюта русский мат уже отлично идентифицируют.

Czasowniki (4 jednostki): аргументировать, обосновать, идентифицировать, отличать.

12) V N_x, N_{aq} Ø_q, N_{ar} Ø_r

Przykłady: Он отличает нашу соломку от других; Он абстрагирует разработчика от его продукта; Себя же идентифицирует с выросшей Таней; Они идентифицировали это соединение как домовую кислоту; Он отождествил себя и государство; Бурлаки предпочитают воблу черной икре.

Czasowniki (16 jednostek): абстрагировать₃, ассоциировать, идентифицировать₁, отделять/отделить, отличать/отличить, отождествлять/отождествить, предпочитать₂/предпочесть₂, перепутывать/перепутать, принимать₂/принять₂ i in.

13) V N_x, N_{aq}, ar (pl) Ø_q Ø_r

Przykłady: Он хорошо отличает все детали машины; Он отождествил этих героев; Иногда он перепутывал абзацы.

Czasowniki (14 jednostek): ассоциировать, идентифицировать₁, мешать, отличать/отличить, отождествлять/отождествить, перепутывать/перепутать, помешать i in.

14) V N_x, N_{aq} Ø_q, Ø_r

Przykłady: Лингвисты отличают эти единицы; Она впервые идентифицировала мышинный часовой ген; Он идентифицировал около 1500 детей.

Czasowniki: идентифицировать, отличать.

15) V N_x, Ø_q Ø_r

Przykłady: Он правильно/грамотно идентифицирует; Он убедительно интерпретирует!; С тобой нельзя разговаривать – ты постоянно интерпретируешь; Он уже не отличает; Он легко абстрагирует; Я не делаю никаких выводов – я только сопоставляю.

Czasowniki (6 jednostek): идентифицировать₂, интерпретировать, отличать/отличить, отождествлять/отождествить, сопоставлять/сопоставить, сравнивать/сравнить.

2.3.2. Klasa P (p, x, q)

Klasa ta jest nieliczna, reprezentowana przez sześć czasowników – напоминать/напомнить, подсказывать/подсказать, прояснять/прояснить, разъяснять/разъяснить, раскрывать₂/раскрыть₂, убеждать/убедить – dlatego w tym przypadku ograniczę się do zaprezentowania poszczególnych schematów eksplikacyjnych oraz informacji o liczbie realizujących je predyktorów czasownikowych.

Tabela 1. Schematy eksplikacyjne realizujące strukturę propozycjonalną $P(p, x, q)$

L.p.	Schemat eksplikacyjny	Liczba czasowników
1	$V V_p \dots, N_x, V_q \dots$	5
2	$V V_p \dots, N_x, NV_q \dots$	5
3	$V NV_p \dots, N_x, V_q \dots$	5
4	$V NV_p \dots, N_x, NV_q \dots$	6
5	$V V_p \dots, N_x, N_{aq} \emptyset_q$	1
6	$V NV_p \dots, N_x, N_{aq} \emptyset_q$	3
7	$V NV_p \dots NV_p \dots, N_x, V_q \dots$	1
8	$V NV_p \dots, N_x, VI_q \dots$	1
9	$V N_{ap} NV_p \dots, N_x, V_q \dots$	1
10	$V NV_p \dots NV_p \dots, N_x, NV_q \dots$	1
11	$V NV_p \dots, N_x, \emptyset_q$	1
12	$V N_{ap} NV_p \dots, N_x, NV_q \dots$	1
13	$V N_{ap} \emptyset_p, N_x, V_q \dots$	3
14	$V N_{ap} \emptyset_p, N_x, NV_q \dots$	4
15	$V V_p \dots, N_x, N_{aq} \emptyset_q$	1
16	$V N_{ap} NV_p, N_x, N_{aq} \emptyset_q$	1
17	$V \emptyset_p, N_x, N_{aq} \emptyset_q$	1

2.3.3. Klasa $P(x, y, r)$

Najmniej liczną klasę reprezentują dwa czasowniki: *разузнавать/разузнать, узнавать/узнать*, które nazywają czynności polegające na zdobywaniu informacji/wiedzy. Struktura propozycjonalna $P(x, y, r)$ odzwierciedla sytuację, w której podmiot zapożycza od innej osoby informację na temat jakiegoś stanu rzeczy. Przy tym czasownik *разузнавать/разузнать* przedstawia czynność z aktywnym udziałem podmiotu (podmiot aktywnie działa w celu uzyskania informacji), podczas gdy czasownik *узнавать/*

узнать może nazywać także stany docierania informacji do podmiotu bez jego inicjatywy (*узнать*, czyli dowiedzieć się można przypadkowo albo za sprawą woli innej osoby).

Tabela 2. Schematy eksplikacyjne, realizujące strukturę propozycjonalną $P(x, y, r)$

L.p.	Schemat eksplikacyjny	Liczba czasowników
1	$V N_x, N_y, V_r \dots$	2
2	$V N_x, \emptyset_y, V_r \dots$	2
3	$V N_x, N_y, NV_r \dots$	2
4	$V N_x, \emptyset_y, NV_r \dots$	2
5	$V N_x, N_y, N_{ar} \emptyset_r$	2
6	$V N_x, \emptyset_y, N_{ar} \emptyset_r$	2

3. Zakończenie

Ramy artykułu naukowego pozwalają mi jedynie na krótkie podsumowanie badań. W zakresie czasowników mentalnych realizują się struktury propozycjonalne kilku typów: jedno-, dwu- oraz trzyargumentowe. Jednakże zdecydowana większość czasowników należy do klasy $P(x, q)$: ta struktura semantyczna odzwierciedla najbardziej typową sytuację stanu/procesu/czynności mentalnej, w której podmiot (osoba czy też, ogólnie, istota żywa) przeżywa cokolwiek (coś się dzieje w jej umyśle) w związku z jakimś stanem rzeczy. Na tę klasę przypada prawie 87% wszystkich czasowników. Wobec tego wszystkie inne klasy czasowników należy uznać za marginalne: klasa $P(x, q, r)$ – 36 jednostek; klasa $P(p, x, q)$ – 6 jednostek; klasa $P(x)$ – 4 jednostki; klasa $P(x, y, r)$ – 2 jednostki.

Z punktu widzenia gramatyzacji poszczególnych argumentów problemem badawczym jest to, jakie struktury powierzchniowe są bardziej lub mniej charakterystyczne dla predyktorów tego rodzaju. Struktury te można podzielić na kilka typów: 1) dyskretne, czyli zawierające zdania dopełnieniowe (ang. „complement clause”) jako wykładniki argumentów propozycjonalnych; 2) wpół dyskretne – zawierające wykładnik predykatu propozycji zależnej w formie

rzeczownika abstrakcyjnego, przymiotnika bądź infinitywu; 3) niedyskretne, gdy argument propozycjonalny jest reprezentowany jedynie przez argumenty przedmiotowe propozycji zależnej (predykat zaś ulega wyeliminowaniu); 4) zerowe, gdy argument propozycjonalny nie został zmanifestowany w żadnej formie leksykalnej. Poniższa tabela przedstawia dane ilościowe o częstości występowania schematów eksplikacyjnych każdego typu w materiale czasowników mentalnych.

Tabela 3. Częstość schematów eksplikacyjnych o różnym stopniu eksplikacji argumentu propozycjonalnego

Typ schematu eksplikacyjnego	$P(x, q)$ [diateza aktywna]	$P(x, q)$ [diateza afektywna]	$P(x, q, r)$	$P(p, x, q)$	$P(x, y, r)$	Razem
dyskretny ($q^* \rightarrow V_q$)	233	45	13	5	4	300 (24,6%)
wpół dyskretny ($q \rightarrow NV_q / VI_q / Adj_q$)**	336	77	53	23	4	493 (40,4%)
niedyskretny ($q \rightarrow N_{aq} \emptyset_q$)***	155	34	64	11	4	268 (21,9%)
zerowy ($q \rightarrow \emptyset_q$)	137	8	13	2	0	160 (13,1%)

UWAGI:

* Symbol „q” oznacza tu dowolny argument propozycjonalny, zajmujący w strukturze zdania głównego pierwszą, drugą bądź trzecią pozycję (p, q, r).

** W przypadku struktur trzyargumentowych do tego typu zaliczono wszystkie schematy eksplikacyjne, w których przynajmniej jeden argument propozycjonalny został skompresowany w formie niezdaniowej z predykatem NV, Adj lub VI.

*** W przypadku struktur trzyargumentowych do tego typu zaliczono wszystkie schematy eksplikacyjne, w których przynajmniej jeden argument propozycjonalny został skompresowany w formie $N_{aq} \emptyset_q$.

Z analizy tych danych wynika, że większość (65%) dopuszczalnych struktur gramatycznych w zdaniach z czasownikami mentalnymi zawiera człon komplementarny, tzn. składnik syntaktyczny – w formie zdania dopełnieniowego

lub w formie grupy wyrazowej – zawierający wykładnik predykatu propozycji zależnej. Największa liczba (40,4%) schematów eksplikacyjnych przypada na te, które zostały zakwalifikowane jako wół dyskretne. Można o nich twierdzić, że utrzymują swego rodzaju balans między rozpoznawalnością argumentu propozycjonalnego (poprzez obecność wykładnika predykatywnego) a dążeniem użytkowników języka do ekonomii środków językowych. Propozycjonalny charakter argumentu zostaje tu zaznaczony, ale – z drugiej strony – aktant sentencjonalny występuje w formie grupy wyrazowej (nie w formie zdania zależnego), co wykazuje elementy kompresji składniowej. Wszystkie inne, alternatywne sposoby gramatyzacji semantyki propozycjonalnej – polegające zarówno na pełnej eksplikacji semantyki propozycjonalnej w formie zdania dopełnieniowego, jak i na bardziej radykalnej kompresji struktury powierzchniowej, a mianowicie nierealizowaniu pozycji predykatu propozycji zależnej – są mniej dopuszczalne: 24,6% przypada na konstrukcje dyskretne, a 21,9% – na konstrukcje niedyskretne. Najmniej (w 13,1% przypadków) są reprezentowane struktury zerowe, co daje podstawę do stwierdzenia, że wyzerowanie argumentu propozycjonalnego nie jest typowe dla czasowników mentalnych. Wyeksplikowanie czynników warunkujących możliwość bądź niemożliwość wyzerowania tej pozycji w konstrukcjach z czasownikami mentalnymi wymaga specjalnego badania.

Bibliografia

- Banasiak, J. (2010). Wbudowane pozycje argumentowe a intensjonalna zupełność propozycji. *Slavia Meridionalis*, 10, 13–22. <https://doi.org/10.11649/sm.2010.002>
- Bartnicka, B., & Sinielnikoff, R. (1978). *Słownik podstawowy języka polskiego dla cudzoziemców*. Warszawa: Wydawnictwa UW.
- Danielewiczowa, M. (2002). *Wiedza i niewiedza: Studium polskich czasowników epistemicznych*. Warszawa: Katedra Lingwistyki Formalnej UW.
- Dik, S. C. (1983). Funktionale Grammatik – eine Übersicht. *Studium Linguistik*, 14, 1–19.
- Karolak, S. (2002). *Podstawowe struktury składniowe języka polskiego*. Warszawa: Instytut Sławistyki PAN.
- Kawka, M. (1980). *Słownik syntaktyczno-semantyczny czasowników polskich: Część 1. Czasowniki bezprzedrostkowe*. Kraków: Instytut Badań Polonijnych.
- Kiklewicz, A., & Korytkowska, M. (2012). Экспликативный синтаксис как информационная база лексикографического описания глаголов (на материале польского и русского языков). *Acta Linguistica Petropolitana*, 8(3), 279–297.

- Kiklewicz, A., & Korytkowska, M. (2013a). Modelowanie płaszczyzny syntaktycznej a segmentacja hasła słownikowego (na przykładzie języków słowiańskich). *Biuletyn PTJ*, (68), 49–68.
- Kiklewicz, A., & Korytkowska, M. (2013b). Моделирование синтаксической структуры как основа сегментации словарной статьи. W: J. Lubocha-Kruglik & M. Borek (Red.), *Konfrontacje składniowe: Nowe fakty, nowe idee* (ss. 159–170). Katowice: Wydawnictwo UŚ.
- Kiklewicz, A., & Korytkowska, M. (Red.). (2010). *Podstawowe struktury zdaniowe współczesnych języków słowiańskich: białoruski, bułgarski, polski*. Olsztyn: CBEW.
- Korytkowska, M. (1992). *Typy pozycji predykatowo-argumentowych*. Warszawa: Instytut Slawistyki PAN. (*Gramatyka konfrontatywna bułgarsko-polska*, 5)
- Korytkowska, M., & Kiklewicz, A. (2013). O modelu składni semantycznej w perspektywie opisu leksykograficznego czasowników (na materiale języka bułgarskiego i polskiego). W: L. Krumova-Cvetkova et al. (Red.), *70 years Bulgarian academic lexicography* (ss. 124–132). Sofia: Akad. Izdat. „Prof. Marin Drinov”.
- Korytkowska, M., & Małdziejewa, W. (2002). *Od zdania złożonego do zdania pojedynczego (nominalizacja argumentu propozycjonalnego w języku polskim i bułgarskim)*. Toruń: Wydawnictwo UMK.
- Korytkowska, M., & Mazurkiewicz-Sułkowska, J. (2014). O konfrontatywnym badaniu polskich i bułgarskich czasowników mentalnych. *Rocznik Slawistyczny*, 63, 47–76.
- Mędak, S. (2005). *Praktyczny słownik łączliwości składniowej czasowników polskich*. Kraków: Universitas.
- Papierz, M. (2013). *Podstawowe struktury składniowe współczesnego języka słowackiego*. Kraków: Lexis.
- Polański, K. (Red.). (1980–1992). *Słownik syntaktyczno-generatywny czasowników polskich* (T. 1–5). Wrocław: Ossolineum.
- Zatorska, A. (2013). *Polskie i słoweńskie predykatory kauzatywne z parafrazą przymiotnikową*. Łódź: Wydawnictwo UŁ.
- Апресян, Ю. Д. (2014). *Активный словарь русского языка: Т. 2. В-Г*. Москва: Гнозис.
- Бабенко, Л. Г. (2002). *Русские глагольные предложения: Экспериментальный синтаксический словарь*. Москва: Флинта.
- Васильев, Л. М. (1990). *Современная лингвистическая семантика*. Москва: Наука.
- Кобозева, И. М. (2000). *Лингвистическая семантика*. Москва: УРСС.
- Николовска, В. (2012). Полска семантичка синтакса. *Прилози (Contributions)*, 36(1–2), 235–254.

Bibliography (Transliteration)

- Apresian, I. D. (2014). *Aktivnyĭ slovar' russkogo iazyka: T. 2. V-G*. Moskva: Gnozis.
- Babenco L. G. (2002). *Russkie glagol'nye predlozhenija: Eksperimental'nyĭ sintaksicheskii slovar'*. Moskva: Flinta.

- Banasiak, J. (2010). Wbudowane pozycje argumentowe a intensjonalna zupełność propozycji. *Slavia Meridionalis*, 10, 13–22. <https://doi.org/10.11649/sm.2010.002>
- Bartnicka, B., & Sinielnikoff, R. (1978). *Słownik podstawowy języka polskiego dla cudzoziemców*. Warszawa: Wydawnictwa UW.
- Danielewiczowa, M. (2002). *Wiedza i niewiedza. Studium polskich czasowników epistemicznych*. Warszawa: Katedra Lingwistyki Formalnej UW.
- Dik, S. C. (1983). Funktionale Grammatik – eine Übersicht. *Studium Linguistik*, 14, 1–19.
- Karolak, S. (2002). *Podstawowe struktury składniowe języka polskiego*. Warszawa: Instytut Sławistyki PAN.
- Kawka, M. (1980). *Słownik syntaktyczno-semantyczny czasowników polskich: Część 1. Czasowniki bezprzedrostkowe*. Kraków: Instytut Badań Polonijnych.
- Kiklewicz, A., & Korytkowska, M. (2012). Èksplikativnyĭ sintaksis kak informatsionnaia baza leksikograficheskogo opisaniia glagolov (na materiale pol'skogo i russkogo iazykov). *Acta Linguistica Petropolitana*, 8(3), 279–297.
- Kiklewicz, A., & Korytkowska, M. (2013a). Modelowanie płaszczyzny syntaktycznej a segmentacja hasła słownikowego (na przykładzie języków słowiańskich). *Biuletyn PTJ*, (68), 49–68.
- Kiklewicz, A., & Korytkowska, M. (2013b). Modelirovanie sintaksicheskoi struktury kak osnova segmentatsii slovarnoi stat'i. In J. Lubocha-Kruglik & M. Borek (Eds.), *Konfrontacje składniowe: Nowe fakty, nowe idee* (pp. 159–170). Katowice: Wydawnictwo UŚ.
- Kiklewicz, A., & Korytkowska, M. (Eds.). (2010). *Podstawowe struktury zdaniowe współczesnych języków słowiańskich: białoruski, bułgarski, polski*. Olsztyn: CBEW.
- Kobozeva, I. M. (2000). *Lingvisticheskaia semantika*. Moskwa: URSS.
- Korytkowska, M. (1992). *Typy pozycji predykatowo-argumentowych*. Warszawa: Instytut Sławistyki PAN. (*Gramatyka konfrontatywna bułgarsko-polska*, 5)
- Korytkowska, M., & Kiklewicz, A. (2013). O modelu składni semantycznej w perspektywie opisu leksykograficznego czasowników (na materiale języka bułgarskiego i polskiego). In L. Krumova-Cvetkova et al. (Eds.), *70 years Bulgarian academic lexicography* (pp. 124–132). Sofia: Akad. Izdat. "Prof. Marin Drinov."
- Korytkowska, M., & Małdziewa, W. (2002). *Od zdania złożonego do zdania pojedynczego (nominalizacja argumentu propozycjonalnego w języku polskim i bułgarskim)*. Toruń: Wydawnictwo UMK.
- Korytkowska, M., & Mazurkiewicz-Sułkowska, J. (2014). O konfrontatywnym badaniu polskich i bułgarskich czasowników mentalnych. *Rocznik Sławistyczny*, 63, 47–76.
- Mędak, S. (2005). *Praktyczny słownik łączliwości składniowej czasowników polskich*. Kraków: Universitas.
- Nikolovska, V. (2012). Polska semantička sintaksa. *Prilozi (Contributions)*, 36(1–2), 235–254.
- Papierz, M. (2013). *Podstawowe struktury składniowe współczesnego języka słowackiego*. Kraków: Lexis.

Polański, K. (Ed.). (1980–1992). *Słownik syntaktyczno-generatywny czasowników polskich* (Vols. 1–5). Wrocław: Ossolineum.

Vasil'ev, L. M. (1990). *Sovremennaia lingvisticheskaia semantika*. Moskva: Nauka.

Zatorska, A. (2013). *Polskie i słoweńskie predykatory kauzatywne z parafrazą przymiotnikową*. Łódź: Wydawnictwo UŁ.

Valency of Russian mental verbs in the light of explicative syntax

Summary

The subject of this article are syntactic (distributional) properties of Russian mental verbs (verbs of knowledge, understanding and thinking) in a synchronistic view. These units are studied using the theoretical model of explicative syntax. The author distinguishes some distributional patterns noted in the source material, and describes them, taking into account the meaning of the lexical class (mental verbs), as well as their frequency (functionality).

Walencja rosyjskich czasowników mentalnych w świetle składni eksplikacyjnej

Streszczenie

Przedmiotem niniejszego artykułu są składniowe (dystrybucyjne) właściwości rosyjskich czasowników mentalnych (czasowników wiedzy, rozumienia i myślenia) w ujęciu synchronicznym. Jednostki te są badane za pomocą teoretycznego modelu składni eksplikacyjnej. Autor wyróżnia odnotowane w materiale źródłowym wzorce/modele dystrybucyjne, opisując je przy uwzględ-

nieniu znaczenia klasy leksykalnej (czasowników mentalnych), jak również ze względu na ich częstotliwość (funkcjonalność).

Keywords: mental verbs; semantic syntax; explicative syntax; valence; distributional pattern; modern Russian

Słowa kluczowe: czasowniki mentalne; składnia semantyczna; składnia eksplikacyjna; walencja; wzorzec dystrybucyjny; współczesny język rosyjski

Aleksander Kiklewicz, Institute of Journalism and Social Communication, Faculty of the Humanities, University of Warmia and Mazury in Olsztyn

Correspondence: akiklewicz@gmail.com

The article is financed within the project *Właściwości składniowe czasowników jako baza ich zintegrowanego opisu leksykograficznego (w perspektywie konfrontacji polsko-bułgarsko-rosyjskiej)* [Syntactic features of verbs as a basis for their integrated lexicographical description (from a Polish-Bulgarian-Russian contrastive perspective)], awarded for 2014–2017 by National Centre for Science, Republic of Poland (grant no. 2013/11/B/HS2/03116).

Competing interests: The author has declared he has no competing interests.